

Geschiedenis en antropologie
Dag van het Postgraduate Seminarie
Geschiedenis Leuven, 21 mei 2005

*Jan Bleyen, assistent afdeling Nieuwste Tijd,
departement Geschiedenis, K.U.Leuven*

De tijd dat koningen en hun oorlogen de historische bühne opeisten is gelukkig voorbij. Historici stellen vandaag andere vragen en piekeren minder over de kwestie 'hoe het nu feitelijk geweest is'. Hen overtuigen dat het geschiedbedrijf zelf een geschiedenis kent is dus allerm minst een moeilijke opdracht. Stilstaan bij nieuwe richtingen en vruchtbare wendingen ervan blijft evenwel noodzakelijk én boeiend. Een van de meest opmerkelijke en bovendien interessante ontwikkelingen is dat geschiedschrijvers inspiratie vinden in de antropologie. Die kruisbestuiving is niet nieuw, maar kreeg na de jaren 1980 nieuwe impulsen. Vanuit die vaststelling nodigden de doctorandi van het departement Geschiedenis van de K.U.Leuven jonge vorsers uit om in discussie te treden over de verhouding tussen geschiedenis en antropologie, hun raakpunten, wederzijdse beïnvloeding en gewijzigde wisselwerking.

Tijdens de plenaire zitting in de voormiddag verwelkomde moderator Marc Jacobs (Vlaams Centrum van Volkscultuur) het zestigtal aanwezigen op wat hij 'het feest van de interdisciplinariteit' noemde. In de namiddag zorgden de thema's herinnering, lichaamstaal en kolonialisme voor stof tot discussie.

Antropologische geschiedenis

Herman Roodenburg (Meertensinstituut en K.U.Leuven) gaf een zeer overzichtelijke historiografische schets van de historische antropologie, een 'ingeburgerd maar ook verwarrend begrip' - de antropologische oriëntatie onder historici had men wellicht beter 'antropologische geschiedenis' genoemd. Roodenburg legde verschillende fasen in de wisselwerking bloot vanaf de jaren 1970. Onder invloed van de antropologie

kregen historici bijvoorbeeld meer aandacht voor betekenisgeving, voor taal en praktijken, voor alledaagse contexten. In de recente notie dat betekenis in het handelen zelf voortkomt, ziet Roodenburg een 'performatieve wending'. Dat wil allerm minst zeggen dat 'klassieke historici' niet evengoed zeer waardevol werk leveren, integendeel. De historisch-anthropoloog besloot dan ook met een testimonium van bescheidenheid aan Peter Burke die een paar weken eerder in Leuven te gast was: *'Als je Bach en Telemann met elkaar vergelijkt, dan is het duidelijk dat Telemann de grootste vernieuwer is geweest. Maar we weten ook dat Bach, met zijn meer behoudende, meer traditionele benadering, een veel groter componist is geweest.'*

Jeroen Deploige (Universiteit Gent), die als mediëvist rond discours, moraliteit en geletterdheid werkt, getuigde dat het probleem van de taal, zoals aanwezig in de post-moderne twijfel, geen obstakel is maar precies een middel om het verleden te bestuderen. Daarbij heeft hij, in zijn onderzoek naar hagiografie, bijzondere aandacht voor de contexten van de teksten. Heiligenlevens zijn meer dan spiegels, het gaat om 'discursieve genres'. Ze zijn complexer dan boodschappenlijstjes: betekenissen worden verdeeld, er wordt gecommuniceerd. Een trendbreuk in het genre kan bijgevolg niet los gezien worden van zijn dynamische context. Tot slot vertelde de mediëvist nog hoe de oorkonde gezien kan worden als een materieel object dat omgeven is door praktijken. Materiële cultuur en praktijken verdienen aandacht in de antropologische geschiedenis, zo bleek tijdens de hele discussiedag.

Filip De Boeck (K.U.Leuven) getuigde als antropoloog van een 'stormachtige relatie' tussen geschiedenis en antropologie. Terwijl antropoloog Bronislaw Malinowski geschiedenis nog als louter anekdotiek zag en de twee disciplines uit elkaar leken te groeien, hield Edward Evans-Pritchard in de jaren 1960 een 'pleidooi voor de herinvoering van het historisch perspectief'. En al kwamen er 'geschiedenissen van uitgesloten geschiedenissen' - onder meer Fernand Braudel verruimde in zijn geschiedenis van de mediterrane gebieden de blik op Afrika - antropologen bleven (terecht) de westerse vertellingen wantrouwen. Die verhalen getuigen immers vaak van een 'infantiliserende' kijk op niet-Europese aspecten die als abnormaal of primitief bestempeld worden. De geschiedenis van het kolonialisme kan echter ook geschreven worden vanuit het Afrikaanse perspectief zélf, zoals de pionier Vansina heeft aangetoond in zijn oral history - voor de hedendaagse geschiedenis overigens een uitermate geschikte en onvermijdelijke benadering om de eigen betekenisgeving (lees: categorisaties) aan de omgeving door deelnemers van een bepaalde leefwereld te achterhalen. Met een sprekend voorbeeld van een cultureel palimpsest - een Afrikaans madonnabeeldje met enkele voor ons vreemde attributen zoals het schild van een schildpad - bewees De Boeck hoe men in lokale contexten steeds op creatieve wijze nieuwe betekenissen aan bepaalde objecten en fenomenen geeft.

Tijdens het debat wierp Marc Jacobs twee heel concrete vragen op die aansloten bij de interactie tussen geschiedenis en antropologie. Hij wilde weten welk advies we stadsgidsen kunnen geven om een boeiend, bijvoorbeeld visueel of materieel verhaal te

vertellen als alternatief voor de doorgaans feitelijke en chronologische vertellingen bij rondleidingen. De tweede vraag vertrok van de lijfspreuk van Jacobs, gelezen bij Vovelle: "Waarom het makkelijk maken, wanneer het ook moeilijk kan?" Roodenburg beaamde dat de historicus steeds oog moet hebben voor de historische complexiteit: historische processen zelf zijn al complex, de historicus probeert die op zijn beurt nog eens te interpreteren. Deploige vergeleek het werk van de antropoloog-historicus die zich openstelt voor verschillende invalshoeken met 'loodgieterij', een 'bouwdoos' of de 'hyperlinks' op het internet. Deze beeldrijke woorden tonen dat metaforen niet enkel in de antropologische geschiedenis zélf een prominente rol spelen, maar ook in het spreken over die geschiedenis.

In de namiddag werden drie parallelle discussiegroepen ingericht, waarin - aan de hand van een artikel en problemen uit concreet onderzoek van (jonge) historici en antropologen - over deelthema's werd gediscussieerd.

Herinnering, lichaamstaal en kolonialisme

De discussiegroep 'Gedeeld Verleden. Praktijken van herinnering', ingeleid door antropoloog Johan Meire, zette de deelnemers vanuit hun eigen onderzoek en interesses aan tot dialoog over de mogelijkheden en beperkingen van antropologische en historische benaderingen van 'herinnering'. Antropologische benaderingen van herinnering plaatsen de omgang met het verleden in een dagelijkse sociale leefwereld waarin mensen zich vanuit hun heden verhouden met elkaar, hun omgeving, hun verleden. Beschouwd als de manier waarop we relaties van continuïteit en discontinuïteit met ons verleden creëren, is herinnering immers niet alleen een bewustzijn van een verleden, maar ook een praktijk. Een centrale vraag was in welke mate herinneringen privé blijven, dan wel publiek worden gemaakt - door ze te delen, mee te delen, samen te doen - en op welke wijze de historicus of antropoloog ze kan gebruiken of bestuderen.

Lichamelijkheid bepaalt in grote mate de vormgeving van culturen. Het is dus aan historici om met de hulp van antropologische methoden de daaraan verbonden processen van betekenisgeving te traceren, de 'dode' bronnen weer tot leven te wekken en in het bijzonder de praktijken te analyseren die betekenis geven aan lichamen, zoals middeleeuwse processies en vroegmoderne carnivals, revolutionaire politieke rituelen en 19e-eeuws ballet. De tweede discussiegroep 'Lichaamstaal. Ritueel, performance en lichamen', voorgezeten door Herman Roodenburg, boog zich over deze geschiedenis van de lichamelijkheid of de 'corpo-reality', het veld van lichaamstechnieken en -praktijken.

De tentoonstelling *Het geheugen van Congo* in het Afrikamuseum van Tervuren getuigt hoe het koloniale verleden van België de laatste tijd steeds meer wetenschappelijke én publieke belangstelling krijgt. De discussiegroep 'Koloniale geschiedenis. Disciplines en instrumenten', onder het voorzitterschap van Jan Briffaerts, stelde de vraag hoe de antropologie tegenover de eigen koloniale banden of wortels staat, of antropologen

en historici gemeenschappelijke visies op het koloniale verleden hebben en ook verregaand kunnen samenwerken en hoe beide disciplines elk met eigen of dezelfde tools tegenover het postkoloniale verleden staan, in de betekenis van de last van het verleden. Herinnering (en niet-herinnering) stond ook in deze gedachtewisseling centraal.

Wat de sprekers en gasten van deze dag typeerde was dat ze, in de overtuiging dat geschiedenis meer te bieden heeft wanneer ze zich openstelt voor thema's en methoden van andere vakgebieden zoals de antropologie, 'over de muurtjes keken', aldus Jacobs. Dat de geschiedwetenschap een 'interdiscipline' is geworden die met open grenzen haar theorie en inzichten aan andere disciplines ontleent, vindt Roodenburg ten slotte winst, maar hij wijst terecht op het gevaar van fragmentatie "*in nog weer kleinere interdisciplines. Daar ligt echt een gevaar.*"

LITERATUUR

- Een uitstekende kennismaking met de antropologische mogelijkheden binnen de geschiedenis biedt de Nederlandstalige bundel onder redactie van T. DEKKER, H. ROODENBURG, G. ROOIJAKKERS, *Volkscultuur: een inleiding in de Nederlandse etnologie*, Nijmegen: SUN, 2000.
- De 'performatieve wending' komt aan bod in J. MARTSCHUKAT, S. PATZOLD (reds.), *Geschichtswissenschaft und 'performative turn'. Ritual, Inszenierung und Performanz vom Mittelalter bis zur Neuzeit*, Köln: Böhlau Verlag, 2003.
- Voor een bespreking van 'sociale herinnering', zie J. WINTER & E. SIVAN, *Setting the Framework*. In: J. WINTER & E. SIVAN, *War and Remembrance in the Twentieth Century*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, p. 6-39.
- Een evaluatie in verband met 'lichamelijkheid' is te vinden bij H. ROODENBURG, Castiglione's Paradox. In: H. ROODENBURG, *The Eloquence of the Body: Perspectives on Gesture in the Dutch Republic*, Zwolle: Waanders, 2004, p. 9-33.
- Het koloniale thema en 'herinnering' komen aan bod in J. FABIAN, Forgetful Remembering: A Colonial Life in the Congo. In: *Africa: Journal of the International African Institute*, 73-4(2003), p. 489-504.

Voor meer info: jan.bleyen@arts.kuleuven.be